Դանիել Վարուժան

Ցեղին սիրտը. Նեմեսիս

Պաշտե՛ դահանակե աչքերով Աստվածուհին,
ո՛վ Ժողովուրդ, երբ բռնակալությունները կործանես, կործանե այլևս զինքն
ալ, և դո՛ւն բարձրացիր իր պատվանդանին վրա՝ շուշան մը ձեռքիդ մեջ:

Քերթողն հրսկա, մրրրրկավարս, հրրաչվի,
Նրվիրական արվեստանոցն իր մրտավ,
Եվ փակեց լայն պողպատ դրռներն հապրշտապ.
Ճեղքերուն մեջ մրնացին
Արեգակին մազերն ոսկի, սանտրրված:
Լեռնակուտակ զանգված մ'ընտիր մարմարի
Այդ շենքին մեջ մրթրնշաղ
Կը սպասեր՝ ձևն հագնելու հին դյուցազնի.
Եվ կամ գուցե կը հուսար
Որ աստղերեն իջնելով՝
Պիտի աստված մը գա իր մեջ բրնակիլ:
Զանգվածը այդ ապառաժ մ'էր բարբարոս՝
Որուն մեջ դեռ կը մրնար
Կիսավեր բույն մը արծվի.
Եվ խորն իր մեկ խոռոչին
Օձ մ'էր ծվարած ու կը նրնջեր հանդարտիկ:
Քերթողն ինքզինք պահ մ'անհունին մեջ հոգվույն
Ըզգաց Աստված: Սոթտեց թևերը ջղուտ,
Ոսկեղեն մուրճը ափին մեջ, տրժգույն, վեհ,

Մարմարին դեմ, գըլխեբաց,
Հըսկայի պես կանգնեցավ...
Ներշմարեցին աչքերը ձեռք մ'այն ատեն
Մութին ծոցեն՝ կարկառուն՝
Որ վիթխարի բըռնած սափոր մը՝ պարպեց
Խորն իր հոգվույն լայնալիճ
Տիեզերքին ըստեղծահյութն հողաբույր:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց:
Արվեստանոցին բյուզանդական գըմբեթեն
Հույսի ձեթով լի սուրբի գանկ մը կախված
Կ'ըլլար ջահն իր լուսատու:
Ան կը տեսներ մարմարին շուրջը ձևված
Հըզոր երազն՝ որ միս կ'առնուր և ծալքեր:
Մըտածումն իր՝ այդ քարին կույս ծոցին մեջ
Իր արմատներն հուշիկ հուշիկ կը խըրեր
Ծառի մը պես ձիթենի:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
Ամեն մի բուռն հարվածին տակ հաղթ մուրճին՝
Ինչպես թե ռումբ մը պայթող՝
Ուղխ մը կայծեր, քարերու հետ խառնախիտ,
Կ'անձրևեին պատերն ի վար խավարչուտ
Պսակի պես քայքայվող:
Դուրսն ողկույզներն հասմիկին
Կը թափեին մուրճին մեն մի թընդյունեն
Փեղկերն ի վար իրենց կապույտ ծաղիկներ:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց.
Մինչև որ բիրտ վայրենությունը քարին

Նրվաճվեցավ, և ահա գլուխ մը կընոջ
Մարմարին մեջ թարմորեն
Ծաղկեցավ բա՛ռնը շուշանի մ'հանգունակ:
Չընքնաղ էր ան, միանգամայն էր ահեղ.
Հելլենական արձաններու կուրությամբ
Կը հառեին խորունկ աչքերն՝ որոնց մեջ
Կարծես հոգին, անդունդն ի վեր մագլցող
Կարիճի պես՝ կամաց կամաց կերևնար:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
Բանաստեղծն իր բազուկին տակ կենսադրոշմ
Կը փորագրեր կարծես քերթված մ'ահավոր.
Խոր ծալքերուն մեջ կյանք առնող մարմարին
Մեն մի հարված դաշնակություն մ'էր քնարի,
Հանգ մ'էր, տուն մ'էր, և կամ շեշտ մ'օդասլաց:
Մեն մի հարված ոլմբագոռ
Ըմբոստ երգ մ'էր ոսկի մուրճով երգըված՝
Որուն Աստված երկընքին մեջ կ'ունկընդրեր:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Ու ավասիկ ճոխ գանգուրներն այդ կընոջ
Ջերդ ողկույզներ իրար խըռնված օձերու
Ուսերուն վրա թափեցան:
Կերտեց թիկունքն և թիկնամեջը շընքեղ,
Կերտեց թևերն ամազոնի՝ որոնք թե՝
Կարող էին արձակել
Ոսկի փընքինը սիրո,
Եվ թե հրաշեկ կայծակը՝ տեգ մահընկեց:

Եվ քանդակեց, քանդակեց,
Եվ քանդակեց, քանդակեց...

Ո՞հ, ի՞նչ փույթ թե անցան անքուն գիշերներ
Եվ ցորեկներ՝ անդադար.
Ծիծե՞րն ահա, ծիծե՞րն ահա արձանին,
Ա՞յնքան մաքուր կըլորցըված, պաղպաջուն,
Որ անշուշտ կաթն անոնց մեջ պետք էր ըլլալ
Կամ լույս՝ սառած, և կամ արծաթ՝ հալըված:
Կողերն ահա, ահեղորեն շընչավոր,
Որոնց ներքև կարծես արյամբ մեծնային
Արդարության, վրեժի սաղմերն երկվորյակ:
Շինեց ողն, հո՛ւյր բումբերն, ազդրերը ողորկ.
Շինեց և՛ պորտն՝ որ զանգվածին մեջ հանկարծ
Քառսեն ծնող աստղի պես
Ճառագայթներ դուրս պոռթկաց:

Օ՛ն, հարվա՞ծ մ'ալ, հարվա՞ծ մ'ալ…
Գանկ ջահին մեջ, ձեթն ըսպառիլ ըսկըսավ.
Օ՛ն, հարվա՞ծ մ'ալ, հարվա՞ծ մ'ալ…
Եվ քանդակեց, քանդակեց...
<Եվ քանդակեց, քանդակեց...>
Կերտեց գուճերն և սրունքներ.
Կերտեց ոտքերն՝ որոնց տասնյակ մատերեն
Ժահրով, մեղրով խառնըված
Դըդըչահոս լույսի վտակներ բըխեցան:
Եվ շինեց ան վերջապես
Կնոջ մեջքեն վար ահեղ
Սուր մ'երկսայրի, սուր մ'անպատյան, սուր մ'անբիծ,
Եվ Աստուծո պես արդար:
Այն ատեն հոն մարմարիոնին խորշին մեջ
Քըացող օձն արթընցավ
Եվ փաթթելով զինք մեղմորեն այդ զենքին՝
Կաթիլ կաթիլ ըսկըսավ թույն մը կաթել:

Օ՛ն, հարվա՞ծ մ'ալ, հարվա՞ծ մ'ալ դեռ, և ահա

Պիտի գործն այդ ավարտի:
Քանդակագործ քերթողն հանկարծ խորշոմեց
Մարգարտապսակ ճակատը ջինջ քրքինքով.
Այդ ի՞նչ արձան, անունն ի՞նչ էր այդ կընոջ.
Գորգոնա՞ մ'էր, Հերա՞ն քինոտ, թե՞ Իսիս.
Պատվանդանին վրա հրսկա
Փորագրեց.– Նեմեսիս:

Ահա երազն իր, կը շընչեր, կը խորհեր.
Իր երազն այդ մարմարեղեն՝ զոր երկար
Ատեն սրրտին հավքերուն մեջ այն կրրեց:
Արդարության և Վրեժի
Դիցուհին այդ՝ աղջիկն էր իր կորովին
Զոր հրդացավ, ողնածուծովը սընույց
Այն օրեն վեր՝ երբ հրլությամբ հարսնացավ
Ժողովուրդին արյան հետ
Գիտակցությունն իր բեղուն:
Այլևս ի՛նչ փույթ թե մնաց թաղված օրերով
Արվեստնոցին դամբանական մութին մեջ:
Ի՛նչ փույթ թե արդ ճակատեն վար կը հոսի
Բարի քրրտինքն հոգնության,
Եվ ուսերուն և գըլխուն վրա սևահեր՝
Իբրև ըլլար ջաղացպան մ'ան կը նրստի
Ճերմակ փոշին մարմարին.
Եվ խիտ երկար թարթիչներն իր կը նմանին
Աղավնյակի մը թևերուն ըսպիտակ.
Ի՛նչ փույթ թե ան, ա՜հ, չըտեսավ կույս գարնան
Լուսակարկաջ աղբյուրներուն մեջ ժրպտիլն,
Եվ չրքամեց դեռ խաղողի ողկույզներ
Բաժակին մեջ բյուրեղյա.
Կամ չրխառնեց գանգուրներն իր ասպետի
Բրլուրներուն վրա պարող
Աղջիկներուն հողմատարիկ վարսերուն:

Ո՞հ, ի՛նչ փույթ կյանքը մեռնող,
Երբոր երազը կ'ապրի,
Երբոր երազն անմա՞հ է:

Մուրճը ձեռքին մեծ բանաստեղծը հաղթական
Արձանին խիստ աչքերուն մեջ կը հառի.
Եվ անոնց մեջ կը ճանչնա
Ինքզի՛նք, ամբողջ, անթերի:
Կը ճանչնա սուրբ մարմարիոնն այն՝ որ առավ
Բազկին տակ կյանք, որ այդտեղ
Եկավ զանգված մ'իր բըրտության մեջ նընջող
Եվ արթընցավ Դիցուհի՛.
Ջերթ քարափերթ մ'ըստրուկ ինկավ մուրճին տակ,
Եվ կանգնեցավ Վրիժուհի՛:

Ավարտած էր ամեն գործ.
Ահա մեջտեղն էր, Նեմեսիսը, կանգուն,
Պաշտըվելու, ընդունելու ողջակեզ
Այլևըս կա՛զմ և պատրաստ:
Այն ժամանակ քերթողն ուրախ, գոհունակ,
Քաշեց նիգերը, բացավ
Պըղնձե դռներն հսկայական գավիթին.
Նույն ատեն լույս մը դեմեն
Երկինքն ի վար այնպես արձանն ողողեց
Որ դիցուհվույն մարմինը շուրջն ըսկըսավ
Ճառագայթներ ածակել:
Խըտղըտեցույց ճերմակությունն իրանին
Աչքերն աղվոր օրիորդի մ'որ դեմի
Պատըշգամբին նըստած ժանյակ կը հյուսեր:
Ձյունեղ ժայռ մ'էր կարծես՝
Որ կը ցըցվեր արևուն մեջ՝ հոլանի:
Կը թափեին ուսերեն վար, կուրծքեն վար.
Շողի հազար վտակներ, հազար ալիքներ:

Քերթողն անգամ մըն ալ անոր նայեցավ.
Եվ ճակատին վրա ճանչցավ
Անգամ մըն ալ դուստրրն իր հեստ արյունին:
Տրվավ համբյուր մ'երկյուղած
Մեջտեղն անոր ծիծերուն,
Ուրկե մընաց շրրթունքներեն վար առկախ
Լույսի կաթիլ մը՝ վաղվան
Նոր վրեժներու արգասիչ:
Հետո նետեց ծանրակիմուրճը ձեռքեն.
Թևը սոթված պատվանդանին վրա դրրավ.
Եվ գրլուխն ալ թևին վրա.
Եվ իբր առյուծ մը պառկող՝
Հոգնած, քրրտնած և վրսեմ,
Աստվածուհվույն ոտքերուն տակ քընացավ:
Ժողովո՛ւրդն է, ժողովո՛ւրդն է, որ կու գա,
Ճամբաներուն, փողոցներուն մեջ Քաղքին
Գետեր են որ թրխակոհակ կը հոսին.
Հարստահարված ժողովուրդն է որ կու գա.
Անոնք տեսան Նեմեսիսի վեհ արձանն,
Եվ քուրմեր են, վրեժի քուրմեր, և ահա
Անո՛ր, անո՛ր կը դիմեն:
Գործատունեն, թիարանեն, բանտերեն
Գրրոհ կու տան: Արյունոտ են ու քաղցած:
Դեռ բեկորներ շրրթայի՝ զոր ջարդեցին,
Մերկ ոտքերուն հետ ընդքաշ
Սալհատակին շրռինդ շրռինդ կը հընչեն:
Ոմանք սակրով, ոմանք մուրճով են զինված.
Դեմքերուն վրա արյունռուշտ
Կը փայլակե կատաղությունն՝ հեռուեն
Մերկացնելով մարգարտաշող կրրճրտումն
Ակռաներուն մարդու միսի անոթի:
Մերկ են կիներն իրենց ամբողջ ծիծերով,
Եվ մանուկներ՝ բոպիկ՝

Որոնց տրժգույն ճակատեն
Գարունն ընդհուպ կը թափթրփի վարդ առ վարդ
Դեռ չավարտած իր բողբոջումը առույգ:
Ատելության գոռուկոչ մ'է՝ կը պոռթկա,
Կը տարածվի պողոտայե պողոտա
Քաղաքին մեջ բովանդակ:
Ամեն շրդթա կը բեկտի,
Եվ կը փրլչի ամեն բանտ.
Հրապարակին մեջտեղ կրակի կը տրրվի
Կառափնարանն՝ հերոսներուն արյունեն
Վարդակարմիր և ճարպոտ,
Եվ իր մեծ բոցն երկնոլոր
Ամբոխներուն գիտակցության կ'ըլլա ջահ:
Ամեն խրրճիթ ըմբոստ մը դուրս կը պոռթկա,
Ամեն շիրմե նահատակ մ'հաղթ կը հառնու
Նո՛ր միսով, նո՛ր ըղեղով, նո՛ր զենքերով
Ըսպառազեն: Ժողովո՛ւրդն է հող կրրծող.
Մինչև մեջքն իր՝ տիղմին մեջ
Ուրիշներու դրդյակ շինող ամբոխն է՝
Որ ոտքի միակ մոլեգնադռույթ ոտումով
Նույն իր խորունկ գերեզմանին քարին վրա
Ահավասիկ կը կանգնի:
Եվ մարդկային օվկիանն այդ փրրփրագոռ
Կ'եռա խորքերն իր մրռայլ.
Եվ ալիքներն հառաջ կ'երթան մահադող.
Եվ կը թրքեն իրենց փրրփուրը հորձքի
Պալատներուն մինչև քիվերն, ու մինչև
Ճակատն արփվույն անտարբեր:
Քրրջավո՛ր են, ահավո՛ր են, բայց այսօր
Հանճարներու, դարերու
Ամբողջ մտածումն, ամբողջ վաստակը խրմող
Գաղափարին արծիվի թևն ըսպիտակ
Եկավ դրպչիլ անոնց դեռ կույս ճակատին:

Եվ անոնք ուղխ ճամբաներե հավաքված՝
Այսօր ունին վրսեմությունն օվկիանի.
Եվ կը մոնչեն, կը հայհոյեն, կ'աղոթեն,
Կը մրրմրոան բրոնության դեմ ծուփ առ ծուփ.
– Վրրե՛ժ, վրրե՛ժ, Նեմեսի՛ս:

Եվ Նեմեսիսն հո՛ն է, հո՛ն է մխիթարիչ
Քենն երկնային. ձյունափարփառ մարմինն իր
Լուսնակին պես ալիքներն այդ կը քաշե
Դեպի ծոցն իր մայրենի:
Եվ ժողովուրդն արձանին շուրջ կը դիզվի
Հետք հետքի վրա, խուռնախիտ,
Եվ կրզակներ կրոթրնցրված ուսերու:
Առջևը վեհ Դիցուհվույն
Ամեն ոք իր վերքը կուրծքին կը բանա.
Պարմանիներ ցույց կու տան
Թևերն իրենց կոտրած՝ շրոթա կոտրելեն.
Մայրերն ահա վեր կ'առնեն սև-սև քողեր
Անոնց ծալքին մեջ բանալով գանկիկներ
Մանուկներու՝ այրուձիին տակ ճրզմված,
Եվ պառավներն անոր առջև կը փրոեն
Քրղամիդները կարմիր
Դրրժված մորթված դյուցազնական թոռներու:
Եվ կը բերեն ամենն ալ
Իրենց վերջին հարրստությունը՝ նրվեր,
Եվ ծրնրադիր՝ անիծախառն աղերսով
Արտասվագին միահամուռ կը գոչեն.
– "Ո՛վ Նեմեսիս, Անվրիպելի՛դ, Վրիժուհի՛դ,
Մեր տառապանքն, անկումը մեր կը տեսնե՞ս.
Մեր արցունքի մեկ շիթին
Օվկիանական անհունությունը արդյոք
Քու ափիդ մեջ կրշոեցի՞ր:
Բա՛վ է փառքերն ու հաճույքներն ապրեցնենք

Մեր արյունին արյուններով ու մինչև
Ոսկորներնուս քրրտինքով.
Բա՛վ է սվինները պատռեն
Մեր արգանդին մեջ հավետ
Լուսաթաղանթն արշալույսի սաղմերուն.
Բա՛վ է անիվը գործատան փերթ առ փերթ
Խրլե մեր միսն և յուղոտե ճրղուղն իր.
Բա՛վ է, բա՛վ է մեր բովանդակ կյանքին մեջ
Խարազանված թիկունքներնուս վրա կրրենք
Մեր շիրմաքարն ու երթանք ա՛յսպես շիրիմ:
Վրրեժի ժամն ա՛լ հասավ.
Ներշկահումի ամպրոպահունչ ժամն հասավ:
Ո՛ւժ տուր մեզի, ոգևորե՛ և մրղե՛.
Դո՛ւ մեզ Աստված, դո՛ւ Տիրամայր, դե՛հ իջիր
Պատվանդանեդ և ձուլե մեզ կամքիդ մեջ,
Եվ օրենքներրդ գրրե
Մեր ճակատին վրրա արյան գրրերով:
Քու ժողովուրդրդ մե՞նք ենք.
Պիտ' ըսպաննենք մեր աստվածներն հին և նոր
Եվ աճյունին վրա անոնց՝
Ատտիկեի և մեհյանեդ ալ հոյակապ
Պիտ' քու մեհյանրդ կանգնենք
Պիտ' կործանենք ապարանքներ ու բանտեր՝
Եվ քառանկյուն սալքարերովն իրենց հաղթ
Պիտի բագինը՞դ կանգնենք:
Ամեն տարի մահատոնիդ նեմեսյան
Ատելության ի՞նչ նրվագներ պիտ' հընչեն.
Պիտի զարթնուն ի՞նչ մոռցրված մեռելներ՝
Եվ խրմելով արյունախա՛ռրն գինին,
Զոր սափորով իրենց շիրմին պիտ' դրնենք,
Արևուն տակ, զոր կարոտցան, ձեռք ձեռքի
Պիտի պարեն շուրջն արձանիդ ՝ հանձնելով
Իրենց պատանքը հովին:

Իշի՛ր մեջ, և բընակե լոկ մե՛ր մեջ.
Օ՛հ, ո՛րքան դու չընքնաղ ես
Եվ ո՛րքան ալ սարսափելի. աչքերդ այդ
Արդարաբար կը սպաննեն միշտ, և ձեռքերդ
Աճյուններու մեջ պատրաստ են սերմանել
Շուշան հունտեր շուշանափայլ կյանքերու.
Գանկի մը մեջ բույնն իր դընող տատրակն ես.
Աղբյուր մ'ես դու ընՍտյուքսի՝
Որ կը բընխի գերեզմանե մը կանանչ:
Ահա քեզի կր կարկառենք մեր քաղցած
Երեխաները. թող որ քո՛ւ ծոցիդ մեջ
Մընկընրտընվին, և ծընծեն կուռ ծիծերեդ
Կաթը վաղվան վընրեժին:
Օ՛ն, Նեմեսիս, իշիր մե՛ր մեջ. մեզ ընրե
Վահա՛ն լանջքիդ մարմարե,
Սո՛ւրը թևիդ անխընա:
Ջի մենք ծարավ ենք արյա՛ն,
Արյա՛ն, արյա՛ն, Նեմեսիս”:

Կ'ընեն: Իրենց գոռուգոչումն ահավոր
Կը սասանե գահերուն վրա կայսընրներ,
Եվ կ'օրորե պատվանդանին վրա նընջող
Քերթողին քունն հանդարտիկ:
Կ'ընեն: Եվ նվե՛ր Աստվածուհվույն կ'ընծայեն.
Անոր առջև արյունլընվա ձեռքերով
Կը սընփռեն վարդ ու հասմիկ:
Կույս աղջիկներ դալկադեմ
Ասեղներե ծակծակված գիրգ մատներով
Կ'հյուսեն անոր գընլխուն համար պընսակներ:
Գյուղացիներ կ'ողջակիզուն վբերջին ուլն
Իրենց թափուր և ցընրտացած փարախին:
Տընդայք կընդրուկ կը ծընխեն.
Իսկ բանվորներն ու ռազմիկները պարման

Թուրերն իրենց, մուրճերն իրենց նվիրական
Կու գան անոր կրովանին վրա հեսանել:
Եվ ժողովուրդը բովանդակ հանկարծ լուռ
Լուսընկային տակ հանդարտող ծովու պես
Կը խոնարհի աղոթքի…

(Օրհնյա՛լ ըլլաք, հառաչանքի մեջ խեղդված
Ո՛վ արցունքներ, մազերն ի վար կայլակող
Ո՛վ արյունի կաթիլներ.
Ո՛վ աղոթքներ նախատոնին կռիվներու
Մանավանդ դուք օրհնյա՛լ ըլլաք.
Ձեր մեջ է որ Հույսերը մոտ հաղթության
Իբրև ճերմակ աղավնիներ՝ ամենուն
Ծոցեն արփվո՛ւյն կը սլանան):

Եթերական կրակին խորեն իրիկվան,
Դեմի սարեն զառիվայր
Այն որ կ'իջնե անչափելի քայլերով
Հերո՛ս մըն է, պերճահասակ քըրմապետ
Նեմեսիսին կուսական,
Եվ անձնուրաց նախախնամող մարդկության:
Արևը դեռ չըմեկնած
ճաճանչներն իր ամփոփե է շեշտուղիղ
Անոր կուրծքին կարմրաբորբ,
Ցայտեցնելով զենուզարդեն պաղպաջուն
Ճառագայթներ՝ նման բամբշի մը գըլխուն
Ծամակալ մեծ ասեղներն:
Արյուն մ'ահա կ'այլակի տակավին
Իր գոտիին արդարադատ կեռ սուրեն:
Կու գա՛,– ճակատն իր արդեն
Շաղկապված դափնիով:
Քայլերը ծանըր՝ փառքեն,
Եվ բըռնությունը ճըզմելեն՝ տենդակոխ

Ահավասիկ կ'երկփեղկեն
Ժողովուրդն այն խոնարհած
Ատելության և աղոթքին բեռին տակ:
Նեմեսիսին ձոնելու
Ան իր նվերը ունի.
Գլխուն շուրջեն կ'արձրկե
Դափնեպրսակը՝ զոր կույսերն որբացած
Շիրիմներուն նստած տրրտում շուքին տակ
Իրեն համար հյուսեցին.
Կ'արձրկե զայն և ձախ ձեռքովը բրոնած
Բուրյան ճյուղին մեկ ծայրեն
Մյուսով զայն կը մերկացնե, սրփռելով
Իր սաղարթներն օդապար
Աստվածուհվույն ոտքերուն վրա անարատ,
Որոնցմե հա՛մ'աղվոր տերև մ'արյունոտ,
Կ'երթա, կ'իյնա արձանին տակ քրնացող
Քանդակագործ բանաստեղծին ճակտին վրա,
Որ գրավված նո՛ր Տեսիլներով երազի
Այդ հրպանցումը փառքին
Ամենևի՛ն չ'իմանար: